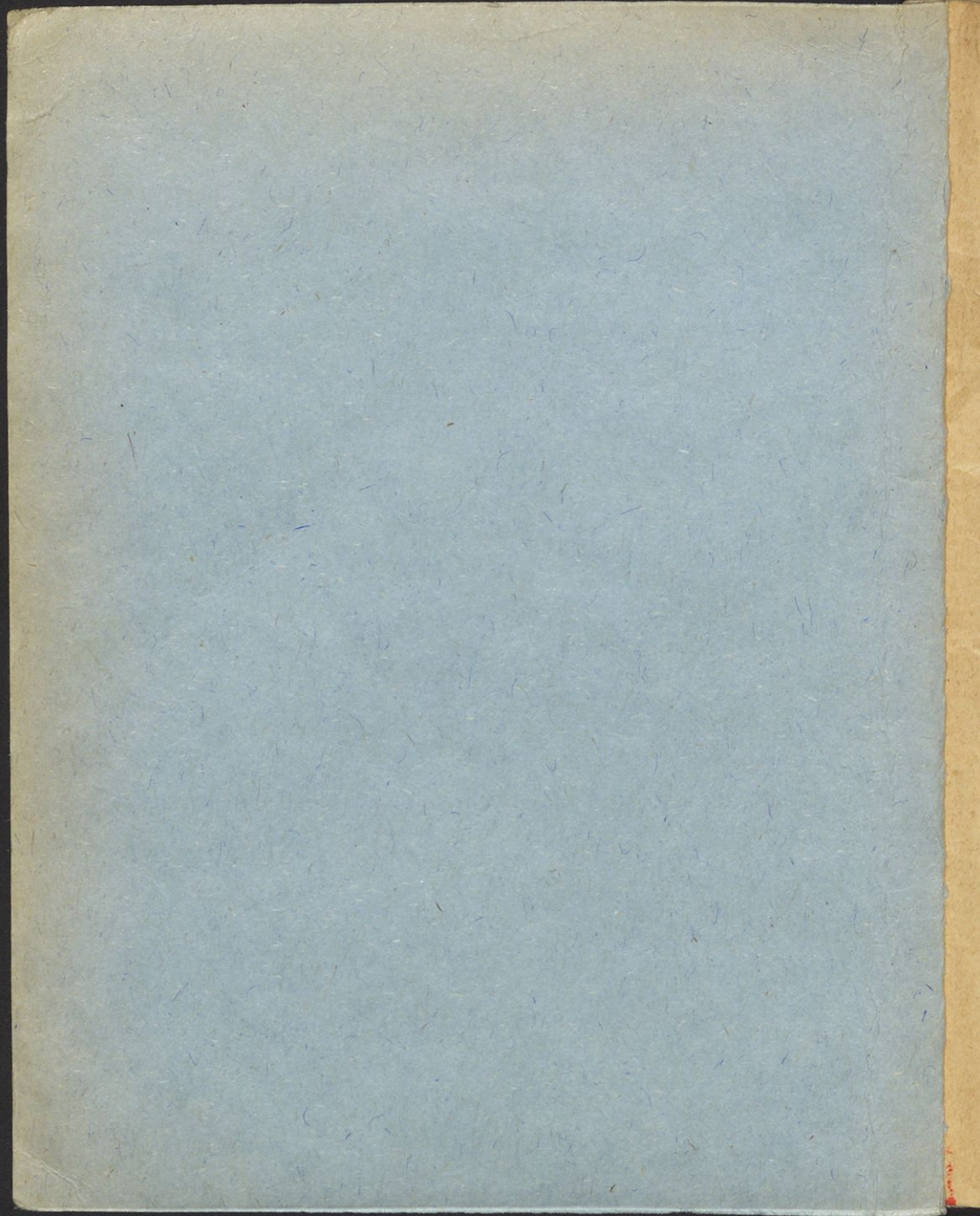

**SLIKE
IZ PARTIZANSKE BOLNIŠNICE**

IZDAL GLAVNI ODBOR RDEČEGA KRIŽA SLOVENIJE

16.334

Milena Mehoričeva:

SLIKE
IZ PARTIZANSKE BOLNIŠNICE

November 1944

Izdal Glavni odbor Rdečega križa
S l o v e n i j e

WILSON, J. W.

WILSON, J. W.

16334
W 24.12.1960/3449

Milena Mohoričeva:

SLIKE IZ PARTIZANSKE BOLNIŠNICE.

Vse naokoli je gozd. Ure in ure ni nobene ceste, niti vidne steze ni po gozdu. In vendar prideš tod k partizanski bolnišnici. Naši zdravniki so jo postavili daleč proč v zavetje hribov in gozdov.

Zvečer se tu spreletavajo skovirji, po deblih se podijo polhi, ki z okroglimi začudenimi očmi gledajo nenavadna človeške prikazni. Tudi pobožáš ga lahko, če je polh pri volji - če je slabe pa ti pregrizne prst. Podolgovati ježi rijejo tod okrog s koničastimi rilci in cviliijo. Nad vsem pa čuvajo stoletna deb la bukev in smrek. Tišino prekinja veter, ki šumi skozi veje in jih pripogiba. Pravijo, da včasih tudi kak medved prilomasti po hosti. In srnjaki vodijo tod mimo svoje črede.

PRIHAJAJO.

Tu je dom, kjer najdejo zatočišče, pomoč in nego ranjeni in bolni partizani. Iz vseh vetrov se zbira jo. Prinašajo jih z javke požrtvovalni člani osebja in bolničarji. Neslišno, pazljivo stopajo preko skal da bi preveč ne stresali nosil, na katerih leži ranjeni tovariš, ki mu vsak stresljaj povzroča neznan ske muke. Izmučen je. Prinesli so ga od daleč, deset, dvajset ur daleč, včasih tudi več. Z Dolenjske in Notranjske, z Bele Krajine, s Primorske, z Gorenjske in Štajerske. Prvo pomoč mu nudijo takoj za bojiš-

čem, obvežejo rano, uravnajo ude vse težje ranjence pa pošljejo potem v bolnišnico, kjer jih operirajo, jim napnejo roke na "avijone", naravnajo noge in jih polagajo na opornice ter jih obtežijo z uteži-opekami.

Prihod novega ranjenca v bolnišnico je vedno dogodek za bolnišnico. Ko komisar, bolničar in bolničarka odpravijo najnujnejše posle pri novih bolnikih, jih naravnost oblegajo. Kdo so? Odkod so prišli? Kje so bili ranjeni? Koliko je bilo sovražnikov? Kakšna je rana? Ali bo treba odrezati nogo? Zamišljeno se spogledajo vsi. Komaj štiriindvajset let mu je. Komandant brigade. Star partizan. Odličen bolec. Nogo? In kaj je z onim? Strel v trebuh. Oči se zazrejo v tla. Bo ostal? In tile? Hrbtenica. Strel skozi sklep desne rame. Strel skozi pljuča. Ta je zopet stopil na mino. Obe nogi sta v nevarnosti. Enemu je šla krogla tik srca. Med njimista dve tovarišici. Obe sta težko ranjeni. Ta, ki so ga zdaj le prinesli, si je zlomil nogo pri padcu z motorja. Kakor vsem, ki prihajajo in odhajajo, so tudi njemu zavezali oči.

Pokretni bolniki skušajo prodreti do novincev samih. Stari znanci se srečujejo. Tovariši iz borb, aktivisti z dela na terenu. Tu najdejo zavetišče tudi zavezniški vojaki - navadno so padalci, ki si pri odskoku polomijo roko ali nogo. Vsak človek tukaj ima svojo zgodbo. Mnogo je med njimi, starih partizanov, ki zavzemajo zdaj v vojski vodilna mesta. Mnogim so doma pobili svojce, sestre, žene, otroke.

DNEVNI RED.

Bolnike delijo v tri skupine in razdeljeni so tudi po treh paviljonih. So septični, aseptični in rekonvalescenti. Prvi in drugi navadno ležijo dolge

tedne in mesece, dočim so tretji pokretni in že opravlajo manjša dela. Zlasti znameniti so krompiraši, ki so oboroženi vsak s svojim nožem in je njihovo glavno opravilo lupiti krompir. Krompiraši so strumno organizirani, imajo svojega komandanta, ki raportira, in namestnika komandanta. Za to čast so se potegovali že visoke sarže, kakor vedo povedati, pa je niso vedno dosegle.

Rekonvalescenti so tisti, ki dajejo bolnišnici življenje. Vsak ima svoje drobno opravilo. Pomagajo tudi zavijati povoje in obveze - vse hranijo in perejo - delati palčke za jod in opravljajo od polnoči do jutra dežurno službo v bolnišnici. Do polnoči jo imajo bolničarji in drugi člani in članice osebjaja. Rekonvalescenti lahko spijo podnevi, imajo časa dovolj ves dan; bolničarji in drugi pa imajo čez dan težko službo in jih je premalo. Zgodi se včasih, da kak dežurni zaspi, na kar ga klic bolnikov priključek dolžnosti. Ta greh mu bridko očitajo in prihodnjič se varuje, da bi ponovno grešil. Že dobri rekonvalescenti pa gredo celo tudi na stražo.

V bolnišnici vlada strogi dnevni red. Dvakrat na dan je vizita; ob devetih zjutraj in ob štirih popoldne. Takrat mora biti vse na svojih mestih. Zapisana morata biti na bolniškem listku temperatura in puls, oboje nadzirajo dvakrat na dan. Vpisano mora biti tudi zdravilo in siceršnje zdravljenje. Največ pozornosti pa zbujata prevezovanje in operacija. V belih plaščih in z rokavicami gresta zdravnik ali asistentka od ranjenca do ranjenca, od rane do rane. Marsikdo tudi zastoka. Ni prijetno, če ti kdo brska po rani, ki ti že itak povzroča peklenške bolečine. Vendar ga pripravi do molčanja star trik zdravnikov: "Beži, beži, če nihče ni tako stokal kakor ti!" Ranjenec mu res verjame in obmolkne, stisne zobe po partizansko in se čez deset minut smeje in šali. Svojova gao aev sa ej bndob ni met

Vsi od bolničarjev do ranjenca se zavedajo resnosti operacij, zato se te vršijo kakor obred. Že

poprej je vse pripravljeno: operacijsko perilo in obvezni material je steriliziran. Kljub temu, da tu ne morejo imeti sterilizatorjev, kakor jih imajo sicer bolnišnice, sterilizirajo tudi tukaj vse suho. V dobro zaprtem kotlu, narejenem iz konterjev. Kontrolni listki, vloženi na najbolj nedostopna mesta operacijskega perila, dokazujejo, da je imela para 100 stopinj in da je sterilizacija zadovoljivo izvršena. Operacijsko perilo je spravljeno v tukaj iz delanih kotlih, prevlečenih s platnom. Vse so izdelale prične in iznajdljive roke naših bolničark in bolničarjev.

Operacije vršijo v septičnem in aseptičnem paviljonu. Operacijska miza je tukajšnji izdelek, lesena je in oagovarja zantevam naših zdravnikov. Je dvakrat pregibna. Na njej je polno vijakov in vijakov narejenih iz kdo ve česa, kateri jo upogibajo in naravnajo. Svetloba prihaja iz treh strani: z odprtine na stropu, ki je pokrita s steklom in z obeh sten ob mizi, ki sta obe do polovice stekleni. Človek bi ne verjel, da je to mogoče v partizanih. Operacije se vrše po vseh pravilih. Umivajo si roke deset minut, narkotizer, asistent in instrumentator/moški ali ženska/pripravijo vse potrebno. Pogrnjena je miza in pacijent, operater, asistent in instrumentator so oblečeni v bele plašče, nataknili so si maske in kapo, ter najprej gumijaste in potem še bele rokavice. Zdravnik in njegovi pomočniki, ki jih je po večini izvežbal sam, so tako vajeni skupnega dela, da poteka vse mirno in skoraj brez besed. Naše partizanske bolnišnice so dosegle res vsega spoštovanja vredno višino.

Po operaciji prevzame operiranca v svojo oskrbo bolničar. Če je bolnik takrat, ko se prebuja iz narkoze, preveč razkriva svoje tajne in če takrat, preden zaspi, rogovili, je to senzacija za vse tiste, ki niso bili operirani. Še dolgo razpravljajo o tem in dotični je za ves čas svojega bivanja v bolnišnici tarča za šale. Tako je šaljivec Šimen, ki

se je vsakogar rad izposodil, prav do konca svojega bivanja v bolnišnici moral poslušati pripoved o tem, kako se je na operacijski mizi otepal in kričal: "S tem firnežem me že ne boste!" Marsikomu pa se primeri v takem položaju nerodna reč, da razkrije bolničarki dolgo zatajevano ljubezen. In marsikdo mirno prenaša bolečine, če ga drži lepa Marija za roko.

V paviljonih je prijazno, kakor v pravi bolniški sobi. Na oknih so male zavese in v lončkih zelenje. Na mizah, ki so pregrnjene z belimi prti, stoje posode z zelenjem in cvetjem. Zanje skrbi tukajšnja "gospodinja" - medicinka Marija.

ZGODBA O PEČI.

Lahko je reči: bolnišnica ima tri paviljone. Toda kdo pomisli, kaj to pomeni? Vse, kar je tukaj, je bilo prineseno na ramah. Kalo število ljudi je ustvarilo ta odmaknjeni, mirni in prijazni partizanski dom. V vsakem izmed teh paviljonov je vdelenih mnogo ur težkega dela, velikanskih naporov in trpljenja. Ta postojanka je bila večji del zgrajena pozimi, po Božiču, ko je ležal sneg poldrug meter vi soko in je bil najhujši mráz. V štirih dneh je bil postavljen aseptični paviljon, dasi je bilo treba vsako deščico, vsak žebliček, dolgo časa iskati in ga prinesiti iz doline.

Kako je bilo treba delati in znašati kot lastavica bilko za bilko za gnezdo, o tem nas naj pouči zgodba o peči.

Zunaj je že hladno. Dež lije in prvo jesensko razpoloženje lega nad temačno taborišče. Toda pre-skrbljeno je tudi za take dni. Peč je tu. Prijetna toplota se kmalu razprostre po vsem prostoru in ustvari prav domače vzdušje.

Kakor vse, je tudi ta peč delo požrtvovalnih partizanskih delavcev. Vsi, kar jih je gradilo to postojanko, vsi so pomagali tudi pri peči. Snega je bilo pol drugi meter, zametana je bila tudi dolina. Kje bodo dobili pesek? Dva tovariša sta se odpravila v dolino in dobila pesek iz starega zidu požgane hiše. Druga dva sta šla daleč, prav v kočevske zapuščene vasi v apnenice iskat apna. Druga dva sta šla spet iskat opeko v porušeno hišo. Dobili so v požganem hotelu pečnice in železna vratca za peč. Pečne cevi so iskali in iskali. Končno so jih dobili iz mesta, kupili so jih za svoj denar. Ko je bilo vse prinešeno, je pristopil mojster partizanskih štedilnikov in peči. V enem dnevu je bila peč postavljena in je prijazno ogrela majhno, a gostoljubno zavetišče ranjencev.

Tako kakor to peč so kot mravlje prični partizani, ki so prenašali mraz in težave, zanesli vse v to človeško mravljišče. Delali so noč in dan, niso spali in ne počivali, dokler ni bila postavljena nujno potrebna streha za ranjene tovariše, ki so za radi vojnih okolišnosti bili naenkrat brez strehe in so morali ležati na snegu, dokler jim požrtvovalne, krepke, močne delavne roke, ki so neprestano na delu, niso znova pričarale doma.

Te roke snujejo neprestano. Gradijo, gradijo, navadno nevidne in neslišne naš novi, srečni dom.

STENČAS IN ŠE KAJ.

Dasi je bolnica daleč proč od "sveta" vendar ni zapuščena. Tovariš komisar skrbi za poročila, za radijske vesti, ki jih dobivajo bolniki vsak večer. Prihajajo tudi časopisi in druga literatura in kar je najbolj cenne vredno - v bolnišnici izdajajo tudi svoj stenski časopis. V njem se odraža življen-

je bolnišnice. Često se znajde kak posebno posrečen prizor iz bolniške sobe črno na belu narisana na deski stenskega časopisa. Hudomušni pacienti si privoščijo zakrinkane zdravnike, ki brusijo nože, in bolničarje, ki prihajajo inštalirati nezaželeni "vodovod" poten, ko so že dva dni obdelovali bolnika z ricinovin oljem, narišejo in napišejo ti take stvari, o katerih ni, da bi govoril. V bolnišnici pa je vse spodobno. Potrebno, naravno in zato na dnevnem redu. Stenski časopis pa je tudi resen. V njen obravnavajo politični položaj, ranjenci pripovedujejo o svojih doživljajih, Rajko je napisal kako je potoval z Raba in Ančka, kako so na Primorskem gradili o blast.

Za osebje in lažje bolnike se vršijo politične ure, v katerih razpravljajo o vseh perečih vprašanjih. Zlasti znamenito pa je petje. Rekonvalescenti prav pridno gojijo partizansko pesen. Kadar je razpoloženje na višku zapoje tudi harmonika. Tovariš zdravnik je poleg tega, da je odličen zdravnik in kirurg, tudi odličen harmonikar. Živi kakor brat med brati in ni še tako dolgo od tega, ko je tudi sam nosil ranjence v postojanko.

Z LETALI ČEZ MORJE.

Vedno se kaj zgodi, kar prekinja zatišje. Niso zanemljivost samo tisti bolniki, ki prihajajo, narveč tudi tisti, ki odhajajo. Marsikdo odhaja ozdravljen na svoje službeno mesto, v borbeno edinico, mnogojih odhaja v okrevališče, ki je vmesna postojanka med bolnišnico in edinico. Zadnje čase pa plane med ranjence često nenavadna novica: transport ranjencev gre z letali čez morje.

Marsikdo gre rad, večina pa je zamišljena in tiha, ko odhaja s te drage zemlje. Borili so se zanjo.

Vsak živec njihovega telesa, vsak utrip srca je s stoterimi, neločljivimi vezmi pripet nanjo. Zapustiti to zemljo je težko.

Mladi komandant brigade sedi pri mizi pod dreve som. Sončni žarki prodirajo do njega, on pa gleda predse in molči. Zelo blede je, ustnice so ozko stisnjene, kakor da se je zarezalo vanje trpljenje teh dolgih mesecev. Ogljeno črne oči žarijo še bolj svetlo, vendar v njih ni tistega hudomušnega plamena, ki si je doslej vedno našel pot v svet - preko vseh telesnih bolečin, da, celo takrat, ko je ležal brez moči, z odrezano nogo na postelji. Tudi okrog usten mu ne igra tisti nasmešek, ki so ga poznali vsi tako dobro, ki so ga željno čakali in ki je vedno naznanjal, da bo Čoban povedal šalo, ki bo pripravila do smeha še tiste, ki so prišli na novo in imajo hude bolečine. Zdaj pa je molče sedel pod bukvami, ki so toliko časa pošumevale nad njim in katerih ječanje je poslušal v dolgih nočeh brez spanja. Zdaj bo treba oditi s te zemlje, ki jo je v teh treh letih osvobodilnega boja križem prehodil nešteto krat, kjer ga vsak kraj spominja postaj tega boja in kjer se vse blesti spominov na skupna junaštva z mnogimi, ki jih ni več.

Zdaj jo zapušča, to drago zemljo, za katero se je boril in kjer je v borbi zrasel od borca v partizansko četo do komandanta brigade.

Stiskal je roko tovarišem, ki so se poslavljalji od njega. In njegove tenke ustnice so komaj zaznamo trzale.

"Da bi mogel spet v borbo! Da bi mogel spet voditi svojo brigado v boj. Zdaj šele vem, da to ne bo nikoli, nikoli več!"

In že so stopali nosači preko skal.

"Nasvidenje Čoban!"

Bilo je, kakor bi se vsakemu odtrgal kos srca.

DANICA JE PREČULA VSO NOČ.

Pri popoldanski viziti ji je zdravnik povedal, da leva roka ne bo več gibala. Odvrnila ni ničesar. Nikomur ni potožila. Samo vso noč je prečula.

Danica je ena izmed tistih požrtvovalnih Slovek ki jih je zelo mnogo in ki so vse neznane. Nikjer ne slišiš imenovati njihovega imena. In vendar opravljajo eno najtežjih del: posel četne bolničarke. Četni bolničar je osnova vse naše zdravstvene službe. On je tisti, ki stoji v prvi bojni črti in tam na licu mesta nudi ranjencu prvo pomoč.

Danica je bila že poldrugo leto v brigadi. Vse dobro in slabo je delila s svojo četo, vse dolge nočne pohode in vse borbe je doživljala z njo. Od kar je odšla z doma v Moravški dolini, je odnesla z bojišča nešteto ranjencev, obvezala številne rane in lajšala premnogim bolečine.

Prinesli so jo težko ranjeno, s prestreljeno hrbtenico, v bolnišnico. Bila je tiha, skoraj bi ne vedeli za njo. Samo ko se je nočilo, jo je jelo dušiti - takrat je prišel k njej zdravnik in ji z vsemi razpoložljivimi pripomočki skušal olajšati poostre ne bolečine.

Zdaj Danica že vstaja, živahno se pogovarja, šali se in smeje. Vedra je, nikdar zlovoljna. Često misli na dom. O usodi svojcev ne govori. Omenja samo mater. Očeta in dva brata so ji ubili Nemci.

Bolečine je prenašala tiho in potrpežljivo. To pa je prišlo nepričakovano. Ko že vstaja, ko je izven nevarnosti, ji povedo, da roka ne bo več delala.

Nikoli več se ne bom mogla vrniti v brigado? Kako bo živela, kako si bo služila kruh po vojni, če ji roka, ki je vedno trdo delala, ne bo služila?

Bila je vajena skrbeti samo za druge. Tega ni niti pomislila, da bi mogel poskrbeti tudi kdo tudi zanjo.

V tem odmaknjenem in pred vsemi sovražniki varno skritem zavetju ranjenih se od časa do časa prepletajo niti iz velikega sveta. To postojanko je obiskal že marsikak odposlanec zaveznikov - poslednji obisk pa je bil še prav posebno pomemben. Postojanko so obiskali člani sovjetske zdravstvene misije, ki je prišla v Jugoslavijo pomagat. Prejšnji dan so odskočili s padali - naslednjega dne so bili že v hribih pri ranjencih.

Preprosto je drage goste predstavil domačim zdravnikom. Major dr. Leonov je kirurg in si je takoj ogledal bolnike, se živahno zanimal za vse in od primera do primera pazljivo poslušal zdravnika. Z očesom strokovnjaka si je ogledoval lesene opornice in druge priprave. Brž je opazil nove, iz padal narejene tople odeje, pod katerimi so pregrnjene rjuhe iz domačega platna.

Z njim sta prišli dve kirurški asistentki, obe odlikovani za zasluge v Rdeči Armadi, prva podporučnik in druga poručnik Rdeče Armade. Kljub temu, da nista posegali v razgovor, sta ti dve predstavnici sovjetske žene ustvarili krog sebe značilno vzdušje ruske žene. Njih uniforma je stroga, vendar je prilagojena ženi. Črne okrogle čepice-berete, zelena vojaška suknja in prav tako krilo, črez suknjo opasac, za pasom samokres, na prsih odlikovanje. Strogo zunanjo formo in nepristopnost podčrtava tudi pričeska. Lasje so gladko počesani in v kitah speti okrog glave.

Obisk sovjetskega zdravstvenega odposlanstva je vzbudil navdušeno razpravljanje med ranjenci. Stojimo v isti bojni črti in se bojujemo za iste cilje, zato so med nami doma, kakor na svojem. Odšli so

takoj na delo - v novo postojanko, ki jo vodi major Leonov.

Kmalu po tem obisku je planila v bolnišnico vest, da jo Rdeča Armada dosegla naše meje. Veselje je bilo nepopisno. Bilo je zmes ponosa in zmagoslavja, oddiha in zadoščenja. Tako je, kot bi se uresničile sanje.

Celo kuhinja je hotela povdariti svoja čustva. Zato so spekli tri kilometre dolg jabolčni zavitek, ki ga je občinstvo sprejelo s splošnim pritrjevanjem.

Tako poteka življenje v partizanski bolnišnici, iz dneva v dan v zatišju in vendar se križajo tudi tu vse ceste sveta. Marljive roke partizanskih delavcev, ki so postojanko zgradile, čuvajo tudi njeno nepristopnost. Vse kar je potrebno, znosijo v postojanko sami, od hrane do vode in drv. Zgodilo se je že, da si je kdo naložil na ramo celih sto kilogramov in je moral potem sam na operacijsko mizo.

Nikoli ne opustijo svojih dolžnosti. Naj bo dež ali sneg poje tam daleč nekje v gozdu sekira in člani osebja nosijo neprestano, iz dneva v dan, drva v bolnišnico. Drugi pa zopet vodo prenašajo na hrbtu od dobro uro oddaljenega studenca.

Mirno in pazljivo stopajo s svojim bremenom gor in dol, gor in dol. To neprestano prihajanje in odhajanje molčečih postav zavija bolnišnico v tisto skrivnostno samoto in odmaknjenosti od sveta, ki ji omogoča, da sploh obstoja.

RAZGOVOR S PARTIZANSKIM ZDRAVNIKOM.

Tovariš dr. Peter je imel vendar že enkrat čas, da je odgovarjal radovednemu popotniku na vprašanja, na katera je želel odgovora.

KO STE ZAČELI SVOJE DELO KOT PARTIZANSKI ZDRAVNIKI, STE GOTOVO NALETALI NA SKORAJ NEPREMOSTLJIVE TEŽAVE? KAKŠNA JE BILA SPLOH POT PARTIZANSKE MEDICINE?

Strogo moramo ločiti zdravstveno pomoč v borbenih enotah od bolnišnice. Prvotno smo imeli sistem bolnišnice v vasi, kjer je bila navadno gost pod go stoljubno streho. Pokazalo pa se je, da je za bolnišnico gozd edini prikladen kraj. Zato so govorili v prvi vrsti razlogi varnosti. Ranjenec in bolnik morata imeti mir, imeti morata možnost, da se odpočije, tudi če so druge okoliščine slabše. Zasluga naših dveh zdravnikov-pionirjev, Igorja in Luke je, da je bilo tako delo sploh omogočeno. Doprinesla sta stvari, ki jih lahko imenujemo izume. Izhodišče njune zamisli je bilo, zagotoviti si vso varnost s konspiracijo in se nikoli ne zanašati na obrambo. Za ranjence bi bila vsaka ponovna bitka lahko usodna. Vse je rešila konspiracija. Vse je bilo na tem, da smo bolnišnico dobro skrili. -

Prvo razdobje partizanske medicine sega nekako do septembra in oktobra 1942 to je do italijanske ofenzive. Bolnišnice so bile takrat tako krasno za konspiriranje, da smo gledali v času ofenzive Italijane skozi okno in nas niso mogli opaziti.

V bolnišnicah še takrat ni bilo nikjer diferenciacije. Vsaka bolnišnica je sprejemala brez izbire vse kar je prišlo. Zdravljenje je bilo enostavno, konzervativno skozi in skozi. Etra ni bilo, operacije je bilo treba delati brez narkoze, instrumentarija smo imeli zelo malo, drenov ni bilo. Drene

so nam nosili specialni kurirji, ki so pred pregledovalci, izjavljali, da potrebujejo gumijaste cevi za točenje vina. Delali smo samo tisto, kar je bilo neobhodno potrebno za življenje. Takrat tudi nismo imeli nobenega specialista za ude.

Takšno je bilo stanje skoraj vse do razpada Italije. V začetku poletja pred razpadom smo začeli po Bogdanovem prihođu izvajati reforme v zdravljenju ekstremitet, začeli smo uporabljati šine. Razpad sam pa nam je prinesel v roke ogromne množine materiala. Samo Campo Ospedale 54 je imel čez 200 kovčegov zavojev, imel je ogromen instrumentarij, nosila kopalnice, aparature za vodo - in lahko smo začeli delati na novo.

V resnici se je začelo novo obdobje partizanske medicine. Bolnišnice smo prenesli v doline, v hiše, kjer je bil vodovod, elektrika, topla voda. Prvič se je takrat pojavil pojem operacijske sobe. Do takrat smo operirali kar v bolniški baraki. Svetlobne prilike so bile obupne, delali smo vpričo najmanj dvajsetih ranjencev. Vendar je bila morala naših ljudi vedno visoka. Vsi pacienti so z zanimanjem opazovali operacijo - tudi tisti, ki so prišli potem na vrsto.

Z dolinskimi bolnišnicami smo začeli novo razdobje. Izvršena je bila prva "nenujna" operacija. Pri ranjencu, ki je imel ves raztrgan obraz in mu je jezik visel iz ust, je Bogdan delal plastiko. Ta operacija je bila mejnik, od takrat smo delali drugače. Uvedli smo suho sterilizacijo, prve bakteriološke preiskave, ločene operacijske sobe.

V oktobrski nemški ofenzivi so seveda padle vse dolinske bolnišnice, pahnjeni smo torej bili na staro stopnjo. Veliko število nepokretnih ranjencev smo zopet prestavili v hribe in z njimi prenatrpali barake. Med hajko smo gradili postojanko, ki je bila do srede novembra 1943 pod zasilnim pristreškom. Čez noč nas je zasnežilo, na ranjencih je bilo 10 cm snega. Nad 200 pokretnih ranjencev pa je moralo ostati še precej časa pod šotori. Prišla

je doba zimskega zatišja. Bili smo zabiti v postojanko in nismo mogli nikamor. Kljub vsemu je bilo treba sprejemati ranjence, kajti brigade niso mogle ranjencev nositi za seboj. V brigadi tudi ni mogla operacija. Zato smo sredi zime gradili postojanke. Takrat je bil stavljen prvič predlog ločiti septiko in aseptiko. Do takrat ni nihče mislil na to, ker tudi ni bilo potrebno. Aseptičnih operacij, ki po veliki večini niso "nujno" nismo delali. Vzporedno s tem smo mislili na porodnišnico, na infekcijski oddelek, na rekonvalescentni oddelek kot vmesno štajo med bolnišnico in edinicco.

Tako je stopila partizanska bolnišnica v novo razdobje. Nimamo več univerzalnih bolnišnic, ki sprejemajo vse, kar dobijo. Imamo eno veliko bolnišnico z oddelki: imamo več kirurških oddelkov, posebej operacijske oddelke, porodnišnico, infektivni oddelek. Gro za to, da bi se stvar naprej diferencirala, da bi porodnišnici priključili žensko bolnišnico za vse ženske paciente razen operativnih. Posebej bi naj bil postavljen septični in porodniški oddelek. Prav tako smo mislili na infektivni oddelek - vsaka bolezen naj bi imela svojo barako/tifus, difterija, griža, pegasti legar/-in na posebni oddelek za spolne bolezni.

Manjka nam Röntgen. Uvedli pa smo specialistične konzilijarne preglede, kar deluje brezhibno. Imamo specialiste: nevrologa, interniste, ginekologe, otorinolaringologe, itd., ki jih lahko vedno kličemo na pregled in na konzilij. Šli smo še dalje. Koncentrirali smo ekstremitetne poškodbe in popolnoma oddelili sekundarne operacije, korekture/gnojitve, plastike in drugo. /Danes lahko rečemo, da delamo klinično. Ko smo ob razpadu dobili mikroskop, smo začeli z bakteriološkimi preiskavami. Uvedli smo tudi obdukcije. Ne morem zato, da bi zadostili radovednosti, ampak da izboljšujemo rezultate. Našli smo tudi za prizadevanje v to smer polno razumevanje in zanimanje. Pri obdukcijah smo se mnogo naučili. So se

veda težave. Tehnika obdukcije je vprašanje zase. - Toda danes je obdukcija v vseh bolnišnicah obvezna tudi zato, ker je često, kakor n.pr. pri tifusu in griži edini način diagnoze.

Uvedli smo nadalje povsod, na vseh oddelkih, enotno sterilizacijo-suho. Do takrat smo obvezni material kuhali in mokrega polagali na rane. Dosegli smo pri tem enakovredne rezultate. Od 42 aseptičnih operacij se ni nobena zagnojila.

Gnojenje ran je neodvisno od postopka in kraja kjer pacient leži. Odvisno je od infekcije-in sicer je rana navadno inficirana tisti hip ko nastane. Zato gre pri nas v pretežni meri za septično kirurgijo - za zdravljenje gnojnih ran. Strelne rane navadno niso inficirane, rane od min pa vse. Kakšna so številčna razmerja in točnih statističnih podatkov danes ni mogoče navesti.

Gnojenje operacijskih ran je merilo za popolnost dela, za desinfekcijo, sterilizacijo.

Za rano je važno, da pacient miruje. Okolico rane čistimo z bencinom, rano samo pa potresamo s sulfamidnim praškom. Manjka nam obveznega materiala. Gaze je malo. Pri nas peremo vsak tampon in povoj, dokler popolnoma ne razpade.

Najbolj kočljivo je dejstvo, da nam manjka etra. Uporaba kloroforma je nevarna. Eter učinkuje kot alkohol, povzroča nekako pijanost. Kloroform pa učinkuje kot narkotikum, ima drug sestav, je v sorodu s fosgenom.

Kloroform škoduje jetram, srcu, ledvicam- seveda mora biti pacient zato nekoliko predisponiran. Na splošno pa lahko rečemo, da naši pacienti narkozo dobro prenašajo.

Ugotoviti mortaliteto je težko. Številke povedo malo. Tako jih je n.pr. v nekem sektorju od 300 pacientov umrlo 18. Posebej moramo omeniti nesreče, poškodbe s strelnim orožjem, ki jih je razmeroma mnogo.

Vzporedno z enotno sterilizacijo smo uvedli enotni postopek, smo unificirali terapijo. Danes postopamo povsod na isti način in po enotnih pravilih. Da smo to dosegli, sklicujemo zdravniške konference in izdajamo svoje glasilo. Nikakor ne dopuščamo eksperimentiranja.

Osnovni pregled se vrši na javki, kjer določijo, na kateri oddelek je treba poslati pacienta, da potem ni nepotrebnega premeščanja. Prav tako imamo že več ambulant, ki jih pa bomo še spopolnili.

SKORAJ NEVERJETNO JE. DA JE BILO VSE TO MOGOČE.
KAKO STE TO MOGLI DOSEČI?

Spočetka je bilo skrajno malo osebja. Zdravnik je posegal v vsa dela in tudi pomagal pri vseh delih - nosil je trame, prinašal v košu hrano, sočivje in sadje iz doline. Bolničarjev ni bilo. Še julija lanskega leta so zdravniki sami nosili ranjence.

Osnovni kader so bili zdravniki. Zdravnik je skrbel za zveze, za material, za hrano in je poleg tega še samostojno delal. Organizacijski osnutek je izšel iz osnovnega zdravniškega kadra. Inicijativa je bila v rokah par ljudi. Na pogojih, ki so jih ti ustvarili je delo spontano raslo. Žrtve med zdravniki so zelo visoke. Procentualno je menda padlo več zdravnikov kot komandnih kadrov.

Vprašanje osebja je bilo od vsega začetka pereče. Bolničarske tečaje smo imeli že pred razpadom, prav tako smo si ustanovili bolničarsko šolo. Vendar imamo vtis, da se v masi ne obnesejo. Najboljše bolničarje vzgojimo v osebni kontakt z ranjenci. Tu smo dosegli višji nivo, kakor nekoč mestne šole. Najboljše ljudi smo si vzgojili iz pacientov. Rekonvalescent je postal naš pomočnik in ponoči dežurni. Če ni več sposoben za vojsko je ostal v hiši. Tako smo si vzgojili najboljše osebje. V bolnišnicah nimamo nobenega bolničarja, ki bi bil strokovno izobražen od prejšnjih časov - vse smo si sami vzgojili iz

pacientov. Vzgojili smo si perfektne narkotizerje, ki jim lahko zaupamo. Naučili smo jih instrumentirati. Vsak bolničar je moral iti skozi vse stopnje. Od navadne osnovne strežbe bolnikov preko nadzorstva nad dijeto, delitve zdravil, pomoči pri zdravniškem pregledu, do narkotiziranja, instrumentiranja in asistencije. Kolikor je bilo poklicnih bolničarjev so vsi namučeni po edinicah, na desinfekcijskih postajah, prevezovališčih in drugod. Vse osebe bolnišnice pa je bilo treba vzgojiti, tudi intendanta; celo komisarji so navadno rekrutirajo iz bivših ranjencev.

Tudi tehnični kader-tehnična ekipa je vključena v sestav bolnišnice. Na njej sloni dobršna polovica našega dela, če ne več. Pomisliti je treba samo, da je treba znositi vse na ramah, da je treba prinesiti vsako malenkost ure in ure daleč.

KJE STE DOBILI OSNOVNO OPREMO BOLNICE IN NAJPO- TREBNEJŠI MATERIAL?

Osnovo je dala Ljubljana. S prvimi zdravniki je šlo za dva vagona materiala. Ustvarili smo si kanale po katerih so nam pritekale nove pošiljke. Mnogo smo si opomogli ob zlomu Italije, ko nam je prišel v roke material italijanskih vojnih bolnišnic. V začetku avgusta 1943 smo dobili prve pošiljke zaveznikov, nekaj praškov in povojev. Januarja 1944, februarja in marca smo dobili nadaljnje pošiljke v etru, kloroformu in bati. Posebno vprašanje je bilo oprema bolnišnice. Naši bolniki so spočetka ležali na smrečju, še leta 1942/43 je bil stalež majhen. Od razpada Italije sem pa smo opremili postelje tako, da leži danes vsak bolnik na slamnjači, ina rjuhe in zdaj tople odeje, ki so narejene iz padal.

Govorila sva o bolnišnicah.

KAKŠNA PA JE ORGANIZACIJA CELOTNE ZDRAVSTVENE SLUŽBE V VOJSKI?

Osnova je četa, ki ima bolničarja ali bolničar ko. Nato bataljon, ki ima bataljonskega sanitetnega referenta, ki je navadno medicinec in bolničarja. Seveda bi bilo dobro če bi bil že v bataljonu zdravnik. Bataljon ima prevezovališče. Brigada ima brigadnega sanitetnega referenta, kar so navadno medicinci, kjer so zdravniki pa zdravniki in bolničarji. Divizija ima divizijskega sanitetnega referenta, ki je v vsakem primeru zdravnik, vendar je izrazito upravni organ. Ima prvenstveno organizatorne in administrativne naloge. Divizija ima pokretno divizijsko bolnišnico z zdravnikom, ki jo vodi zdravnik in v kateri je poleg tega še instrumentator in bolničar. To je takojmenovana prihvatalnica. V teh ostajajo lažji ranjenci in bolniki, ki so sposobni za premik.

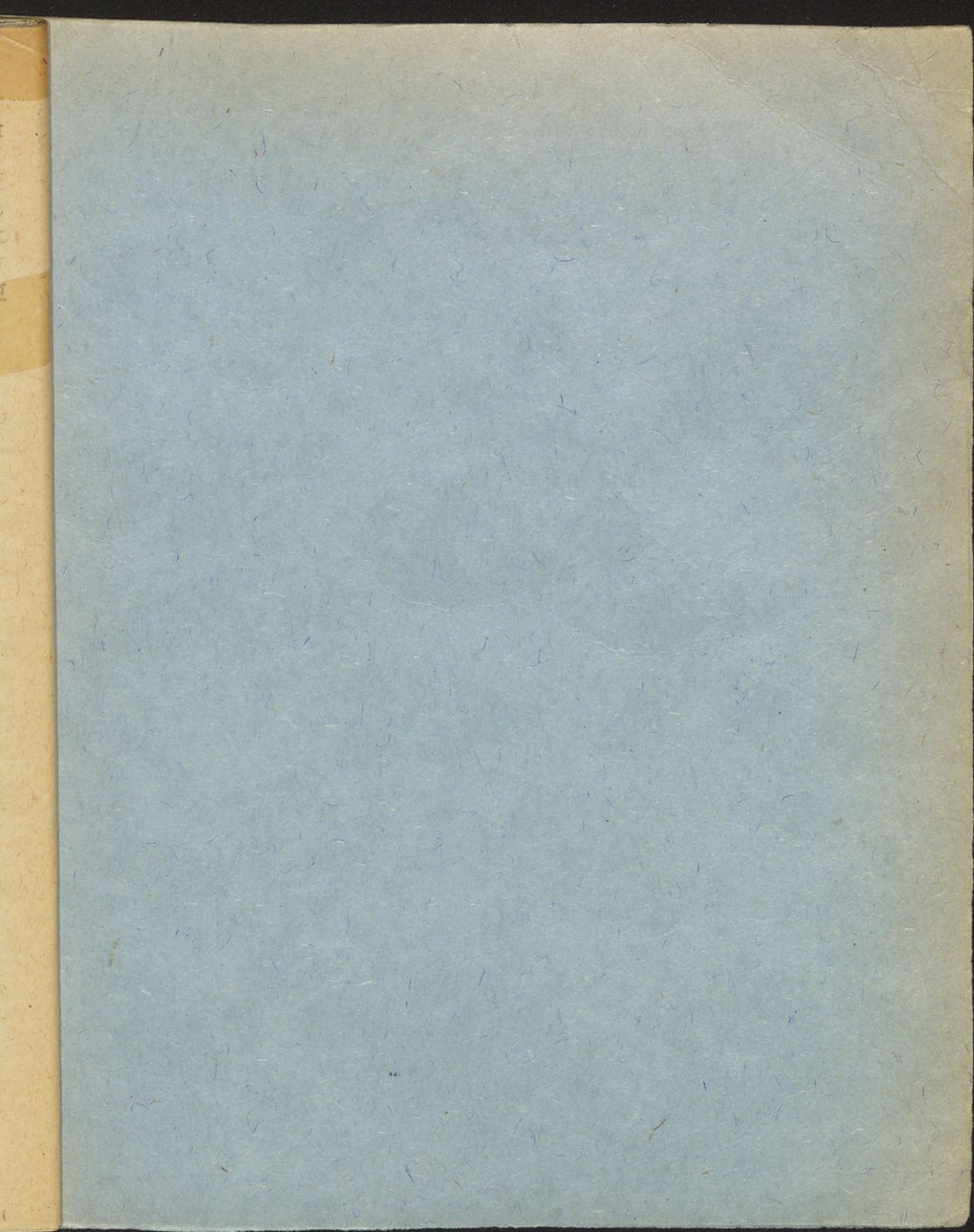
Za prvo linijo pa dela divizijska kirurška ekipa. ... Korpus ima zdravstvenega referenta, ki je zdravnik in vrši administrativne posle. Upravlja vse korpusne bolnišnice na teritoriju. Glavni štab ima sanitetni oddelek, ki ga vodi načelnik, in posamezne referate za operativno vojsko, bolnišnice, higieno, propagando, lekarno, zobozdravništvo in veterino. Glavne postaje bi torej bile: v četi bolničar, v bataljonu prevezovališče, ki oskrbi zasilno imobilizacijo uda ali drugega dela telesa, nadalje brigadno prevezovališče, katerega naloga je triaža, in vbrizganje seruma proti tetanusu. Kirurška ekipa mora skrbeti za gips, v bolnišnici pa se vršijo operacije.

Eno naših najvažnejših vprašanj je prenos ranjencev, ki ga opravljajo sanitetni vod in sanitetna četa. Prenos se vrši po večini na ramah, ali na vozovih s konjsko včasih pa tudi z volovsko vprego. Zgodilo se je že, da so nosili ranjence n.pr. iz Gorenjskega 14 in več dni.

V zgodovini naše težke triletno borbe bo nesporno odrejeno posebno častno mesto požrtvovalnemu delu naše zdravstvene službe. Kar so v teh težkih okoliščinah naši zdravniki in vse naše zdravniško osebje dosegli, je presenetljivo in neverjetno. Narod bo njihovo požrtvovalno delo pravično in pravilno ocenil. Z njim so si v zgodovini teh bojev postavili trajen spomenik.

V odgovor na vaše pismo iz 19. maja 1944. godine
počinjem odgovoriti na vaše pismo iz 19. maja 1944. godine
u koje sadržavate pitanje o tome da li je moguće
izdati na vašu adresu iz vaše države
dokumenti koji su potrebni za putovanje.
- Osim toga, ja sam u mogućnosti da vam
dajem ne samo putovnu kartu, već i
vino i cigarete. S njim se sa odgovorom
poslati i jedan sponzor.

Urednik časopisa "Zvezda"

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA MARIBOR

16334

COBISS

096003449

ZA ČITALNICO